

ABDULLA AVLONIY ASARLARIDA TA'LIM VA TARBIYAGA OID QARASHLAR

Abrorxonova Kamolaxon Abrorxon qizi,
*Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi kafedrası
mudiri, PhD, dotsent.*
Tel: +998933052904.
E-mail: kabrорxonovna@mail.ru.

Bo'riyeva Shaxnoza Inat qizi,
*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika
iniversiteti boshlang'ich ta'lim fakulteti talabasi.*
Tel: [+998993784636](tel:+998993784636).
E-mail: buriyevashaxnoza076@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada buyuk ma'rifatparvar davlat arbobi Abdulla Avloniyning yuksak tarbiyaviy asarlarining boshlang'ich sinf o'quvchilari axloqiy fazilatlarini shakllantirishdagi o'rni. U yaratgan darsliklarning jamoatchilikka taqdim etilishi va didaktikasini o'rganish borasidagi tahlillar, Avloniy hayoti va ijodining yorqin qirralarini, uning pedagogik faoliyatini, adabiyotga qo'shgan hissasi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: jadid, ma'rifat, axloq, tarbiya, darslik, muallim, maktab, vatan, jaholat, g'aflat istiqbol axloq.

Fikr tarbiyasi eng kerakli ko'p zamonlardan beri taqdir qilinub kelgan muallimlarning diqqatiga suyalgan muqaddas bir vazifadur.

(Abdulla Avloniy).

Har bir millatning o'z ma'naviy qiyofasi mavjud. Bugungi kunda har tomonlama taraqqiy topib borayotgan jamiyatimizda ma'naviyatni yuksaltirish yuksak vazifalardan biridir. Ma'naviyatimizni yanada rivojlantirishda esa millatimiz tarixini, ma'naviy qiyofasini o'zida badiiy aks ettirgan tarixiy badiiy hamda ilmiy asarlarning ahamiyati va o'rni beqiyosdir. Abdulla Avloniyning maktab uchun yaratgan to'rt qismdan iborat „Adabiyot yoxud milliy she'rlar” hamda „Birinchı muallim”, „Turkiy guliston yoxud axloq”, „Ikkinchi muallim”, „Maktab gulistoni” kabi darsliklari ham xarakterli bo'lib hisoblanadi. Bu asarlardagi mukammal fikrlarning g'oyaviy to'liqligi, ta'lim-tarbiya tizimiga va tushunchalariga doir fikrlarning ilmiy-nazariy asoslanganligi yuqoridagi fikrlarimiz dalilidir. boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida kitobxonlik yoki she'riyat kechalarini targ'ib etishda ham Avloniyning asarlari qo'l keladi. Ma'lumki, o'quvchilar nutqini rivojlantirish maqsadida o'quvchilarni ifodali o'qishga o'rgatish ona tili o'qish savodxonligi darslarining asosiy vazifasi, ta'limiy vosita vazifasini bajaruvchi ma'lum bir asar voqealari ifodali o'qish orqali o'quvchi ko'z o'ngida gavdalantirilgan. Abdulla Avloniy o'quvchining savodini chiqarishga qanchalik e'tibor qaratgan bo'lsa, asarlarni tushunib, ifoda bilan o'qishiga, badiiy asarni his qilishiga shunchalik ko'p

diqqatini qaratgan. Dars jarayonida o'quvchilarning xor bo'lib o'qishlarini ta'minlagan, mashqlar o'tkazgan. Avloniyning o'zi dars jarayonida dirijyor sifatida namoyon bo'lgan. Chunki Avloniy dirijyorlik san'atidan ham xabardor edi. Ifodali o'qishning turli shakllari mavjud bo'lib, ulardan biri deklamatsiya qilib o'qishdir. Abdulla Avloniy chin ma'noda muallim milliy maktab tizimini va yaratgan asarlarining millatimizga ravnaqi uchun o'z hizmati ko'rsatyapti.

Abdulla Avloni shoir siftida nafaqat muhabbat balki urf-odat va maktab-maorif mavzulariga bag'ishlangan she'rlar yaratadi. Shuni ta'kidlab o'tishimiz joizki, shoir yaratgan har bir ijod na'munasining tub mohiyati inson va tarbiya, axloqiy go'zallik va ma'naviy boylikka borib taqaladi.

Maktab misli tilla qilur,

Maktab sizni mulla qilur,

„Maktab” she'ridan olingan ushbu misralarda ham shoir maktab inson uchun zulm, nohaqlik va adolatsizliklardan xalos etuvchi najot yo'li ekanligini tasdiqlaydi. Bu jihatlari bilan alohida ajralib turadigan asarlaridan biri bu „Adabiyot” kitobidir. shoir shunday yozadi:

Fikr agar yaxshi tarbiyat topsa

Xanjar, olmosday bo'lur o'tkir

Avloniy ijodiy merosi ma'naviy-ma'rifiy tarbiya g'oyasining targ'ibotchisidir. Uning asarlarida ilgari surilgan ta'lim-tarbiyaga oid fikrlar milliy ma'naviyatimiz rivojlanishida qimmatli bir manba bo'lib xizmat qiladi. Avloniy bola tarbiyasini uning odob axloqi haqida fikrni ilgari surdi. Avloniy bola tarbiyasini nisbiy ravishda 4 bo'limga ajratadi:

1. Tarbiyaning zamoni.
2. Badan tarbiyasi.
3. Fikr tarbiyasi.
4. Axloq tarbiyasi hamda uning ahamiyati xususida fikr yuritadi.

„Tarbiyaning zamoni” bo'limida tarbiyani yoshlikdan berish zarurligini bu ishga hammani: ota-ona, muallim, hukumat va boshqalarning kirishishi kerakligini ta'kidlaydi. Albatta xalqimiz orasida „Bir bolaga yetti mahalla ota-ona” degan naql yuradi. Tarbiya xususiy ish emas, milliy ijtimoiy ishdir.

Abdulla Avloniyning ta'lim-tarbiya sohasidagi qarashlari o'zbek xalqining ruhiyati, turmush tarzi, milliy qadriyatlar bilan chambarchas bog'langanligi adibning boy pedagogik merosi ta'lim-tarbiya masalalarini rivojlantirish, uni o'quvchilar qalbida shakllantirish-da axloqiy va ma'naviy barkamol yoshlarni tarbiyalashda milliy maktab va qimmatbaho manba bo'lib xizmat qilganini o'rganib chiqish davr talabiga aylanmoqda. Abdulla Avloniyning maktab uchun yaratgan asarlari va ularda axloq-odob

tushunchalarining yoritilishi tarbiya masalasining ifodasi nafaqat badiiy, balki noyob tarixiy-pedagogik, ta'limiy va qomusiy yodgorlik hisoblanadi. Avloniy asarlari bilan yaqindan tanishar ekanmiz, yana bir bor shunga iqror bo'lamizki, uning asarlarida ifoda etilgan ta'limiy, tarbiyaviy g'oyaviy, falsafiy pedagogik hikmatlar o'zining hayotiy mazmuni bilan bizni bugun ham hayratda qoldiradi. Avloniy asarlarining tub ma'no-mohiyatini belgilab beradigan insonparvarlik, mehnatsevarlik, vatan- parvarlik g'oyalari va axloq-odob tamoyilida hozirgi zamon uchun ham behad ibratli bo'lgan saboqlar borligini alohida ta'kidlab o'tmoq joiz.

- Shavkati inson erur ilmu adob,
- E'tibor etmas anga molu nasab

Xulosa qilib aytganda, Avloniy ijodiy merosi ma'naviy-ma'rifiy tarbiya g'oyasining targ'ibotchisidir. Uning asarlarida ilgari surilgan ta'lim-tarbiyaga oid fikrlar milliy ma'naviyatimiz rivojlanishida qimmatli bir manba bo'lib xizmat qiladi. Bu ulug' adib ijodi, amaliy faoliyati bugungi kun yoshlarimiz uchun ibrat maktabi, desak adashmaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shavkat Mirziyoyev. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish- xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir. "Xalq so'zi", 2017- yil 4-avgust .
2. Shavkat Mirziyoyev. O'qituvchi va murabbiylar – yangi O'zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir. O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi tabrigi," Xalq so'zi", 2020-yil 1-oktyabr. № 207. (7709) 3-bet
3. Абдулла Авлоний. Танланган асарлар. 2 жилдлик. 2-жилд. Тошкент "Маънавият" 2006.
4. Mamasoli Jumaboyev . O'zbek va chet el bolalar adabiyoti. Toshkent - "O'ZBEKISTON" – 2003
5. Ulug'bek Dolimov. "Milliy uyg'onish pedagogikasi" «NOSHIR» TOHIKEHT – 2012
6. Norboy o'g'li, H. F. (2023). Umumiy o'rta ta'lim muassasalarini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish: 1-SON 1-TO'PLAM IYUL 2023 yil. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 1(1), 276-281.
7. Inoyatova, Z., Karomatova, D., Adilova, M., & Khakimov, F. Improving the mechanisms of using digital technologies in the management of general secondary education institutions.
8. Hayitov, A., & Abdurasulova, F. (2022). Interfaol metodlar asosida boshlang 'ich sinflar darslarini samarali tashkil etish usullari. *Science and innovation*, 1(B7), 598-604.

9. Hayitov, A., & Azizova, S. (2022). Abu nasr farobiyning “fozil odamlar shahri” asari-bugungi kun yoshlarining ma’naviyat maktabi sifatida. *Science and innovation*, 1(B7), 432-438.
10. Hayitov, A., & Mansurova, S. (2022). Integrativ yondashuv asosida boshlang’ich sinif o’quvchilarida ekologik kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari. *Science and innovation*, 1(B7), 1009-1015.
11. Мухаммадиева, Х. К., & Исматуллаева, Ф. Р. (2022). Бошланғич синфларда дидактик жараёнда боланинг ривожланишини таъминловчи технологияларни такомиллаштиришнинг илмий-педагогик таҳлили. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(2), 77-82.
12. Muhammadiyeva, X. K., & Ergasheva, G. Z. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish metodikasi. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 1(2), 10-14.
13. Караматова, Д. С. (2021). Синфдан ташқари машғулотлар орқали ўқувчиларни ижодий фаолиятга йўналтириш методлари. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 1(2), 4-9.
14. Sadinovna, K. D. (2022). Integrative approach to forming ecological culture of future primary class teachers. *British Journal of Global Ecology and Sustainable Development*, 6, 82-86.
15. Rahmatova, F., & Abrorxonova, K. (2021). Educational issues in the works of enlightened intellectuals. *Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalar*, 1(Архив№ 2).
16. Abrorkhonova, K., & Khudoyberdieva, S. (2022). VIRTUAL TOUR IN PRIMARY SCHOOL. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(06), 72-77.
17. Abrorkhonova, K., & Khudoyberdiyeva, S. (2022, June). ORGANIZATION OF EXCURSIONS IN PRIMARY SCHOOL CLASSES. In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 139-143).
18. Dhabliya, D., Ugli, I. S. M., Murali, M. J., Abbas, A. H., & Gulbahor, U. (2023). Computer Vision: Advances in Image and Video Analysis. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 399, p. 04045). EDP Sciences.
19. Uktamovna, U. G. (2022, December). Social-historical basics of the development of ecological-valeological culture in future primary class teachers. In *Conference Zone* (pp. 190-196).
20. Uktamovna, U. G. (2022). Formation of valeological culture in primary school pupils. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 7(5), 220-223.